

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

LA VALL D'ALCALÀ

LA MARINA ALTA

AJUNTAMENT
DE LA VALL D'ALCALÀ

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL I TEXT
Honorat Ros i Pardo

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
La Vall d'Alcalà, 185

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 96 387 40 23
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de la Vall d'Alcalà

ISBN: 978-84-482-5896-2

Depòsit legal: V-107-2014

Impressió: gràfiques **vimar**
Alvaros de Rego, 11 • Tel. 91 109 63 30 • Fuenlabrada

www.avl.gva.es

LA VALL D'ALCALÀ

La Vall d'Alcalà és un municipi ubicat en la comarca de la Marina Alta; té 190 habitants i està integrat per dos nuclis de població: Alcalà de la Jovada i Beniaia. La Vall d'Alcalà és una vall entre valls: està emmarcada al nord per la serra Foradada i la vall de Gallinera; al sud, pels últims cims de la serra d'Alfaro i per la vall de Seta; a l'oest, per les serres dels Llombos i de Cantacuc i per la vall de Planes, i a l'est, per la serra del Cireret i la vall d'Ebo. El terme, de 24,4 quilòmetres quadrats, té una altitud mitjana de 650 metres sobre el nivell del mar.

És una terra de muntanya i valletes, de barrancs i tossals, de racons, clots, fondos i fondets, de plans, penyes i llomes, de foies, morrets i colls, de bancals i escaletes..., que Enric Valor va descriure en les rondalles *El darrer consell*, *L'envejós d'Alcalà* i *Don Joan de la Panarra*. El clima és mediterrani d'interior, amb una pluviometria alta i unes temperatures mitjanes anuals que oscil·len entre els dotze i els setze graus. La vegetació es la pròpia del territori diànic. Conserva quasi íntegrament el patrimoni natural i paisatgístic, amb boscos de carrasques i àmplies pinades.

Hidrogràficament, s'hi poden distingir tres vessants. Els barrancs de la part oriental de la vall, tant els procedents de la serra Foradada central, com els que baixen, en direcció sud-nord, de les elevacions centrals de la vall convergixen en el riu d'Alcalà, que es denomina d'Ebo en el tram mitjà, i Girona, en el tram final. El vessant més occidental arreplega les aigües de la part oest de la serra Foradada i les del sud-centre, que vessen en el barranc de les Ronxes; així com les del sud-oest, que desemboquen en el barranc del Condoig i que són l'origen del barranc de l'Encantada, ja en el terme de Planes, que desaigua en el riu d'Alcoi. En la part sud-est del terme, les aigües corren de nord a sud fins al barranc de Malafí (en el terme de Tollos), bé directament, o bé pel barranc del Pas de Calbo, i vessen finalment en el riu de Xaló o de Gorgos, que drena la part sud de la Marina Alta.

Els primers vestigis de la presència de l'home són: el taller lític del barranquet de Beniaia i l'abric del tossal de la Roca, del Paleolític; els poblats del tossal de la Roca i de la penya de la Retura, de l'Edat del Bronze; les pintures rupestres dels abrics del Condoig i del barranc de la Gleda, i el poblat ibèric del Xarpolar.

El principal referent de la història del poble és el castell d'Al-Azraq. Encara hi resten talaies, muralles merletades i torres a mig desmotxar. El castell estava integrat administrativament pels llocs i llogarets de la Jovada: Beniaia, l'Atzubieta, la Roca, el Benialí, la Cariola, el Rafalet de Benixarcos i Benisili. Al-Azraq, nascut a la Vall d'Alcalà entre el 1218 i el 1220, va exercir des d'Al-qa'la, «on tenia son alberch major» el govern i

la jurisprudència sobre un ampli territori entre els regnes de Dénia i de Múrcia. El Llibre dels Feits narra els enfrontaments, les treves, els pactes de vassallatge (Tractat del Pouet del 1257) i les rebel·lions. També que Al-Azraq, després de ser deportat al nord d'Àfrica, va lluitar a les portes d'Alcoi, on va morir l'abril del 1276. Després de la capitulació i mort d'Al-Azraq, el castell i les alqueries de la vall, amb les seues rendes, foren objecte constant de canvi de senyors fins que, a partir del primer terç del segle XV, sota el domini dels Valeriola i posteriorment amb els Català de Valeriola, s'estabilitzaren els traspassos de l'heretat del Castell i de la Vall d'Alcalà.

Els habitants de la vall restaren majoritàriament musulmans al llarg de més de tres segles. L'any 1574 es va erigir una rectoria de moriscos (sota el patronat dels sants de la Pedra), que suportaren de mala gana l'obligada condició de cristians nous, com assenyalava l'orde d'expulsió: «no eren ni bons cristians ni súbdits lleials», i foren expulsats l'any 1609. El 10 d'agost del 1611 Francesca Català de Valeriola i de Ferrer, juntament amb Marina Bou Català de Valeriola, senyores de la baronia d'Alcalà, atorgaren una carta pobla «Vallis et Baronia de Alcala et loca ipsius» a 25 caps de família de cristians vells, dels quals uns hi residiren i feren créixer la família: Alcaràs, Arques, Bernabeu, Blanes, Bretons Candela, Cortés i Guillem (com es reflectix en el *Quinque libri parroquial*), mentre que els altres foren substituïts per alguns nouvinguts d'origen mallorquí: Boronat, Busquet, Camallonga, Cortell, Estarlich, Melià, Mengual, Nadal...

La vida i els quefers dels habitants de la Vall d'Alcalà s'han centrat tradicionalment en l'agricultura i la ramaderia. A més de xicotetes hortes, estan les terres de secà. Segons assenyala Cavanilles, l'any 1797 els cultius generaven una economia que «a penas les basta para subsistir». És per això que s'han generat moviments migratoris diversos, sobretot a principis del segle XX (alguns se n'anaren a les amèriques, Alger o París, però la majoria hi tornaren), i també entre 1950 i 1965 cap a les comarques pròximes de l'Alcoià i del Comtat. Ara les neveres (la de dalt i la de baix) i els forns de calç són mostra de quefers abandonats. Els vells bancals d'oliveres, els ametlers, els cirerers i altres arbres fruiters (pomes i perellons principalment) formen una part essencial del paisatge de la vall, i són els principals conreus, que a poc a poc van minvant. En l'actualitat es vol centrar l'economia del futur en les activitats relacionades amb l'oci, l'estima per la naturalesa i l'excursionisme ecològic.

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Costera de la Roca
Costeres de la Penya
Cova de Bartolo
el Carrascalet
el Clot de la Prunera
el Portell
el Racó
el Tossalet
els Plans
Foia de Cornicabra
Foia de Ferrandis
Foia de Gràcia
Foia de l'Arbre
Foia de Santa Creu
Foia Roja
Foieta del Botjar
Foieta del Salt
Foieta Negra
Foietes Roges
Fondet de les Perdius
Fondo Botiguer
Fondo de la Roca
la Planissa
les Carenes
les Costeretes
les Malladetes de la Tia Sibina
Lloma de Barber
Lloma de l'Adelí
Lloma de la Cariola
Lloma de la Coveta
Lloma de la Retura
Lloma de les Forques
Lloma de les Ronxes
Lloma de Moll
Lloma de Saltes
Lloma del Caülló
Lloma del Pelegrí
Llometa de Toni l'Aurora
Morret de Castelló
Morret de l'Avenc
Morret de l'Estepa
Morret de la Pedra Seca
Morret del Tio Mosso
Morro de l'Escalonet
Morro de l'Escrucó
Morro de la Picadora
Morro del Pi de l'Albarzeret
Morro del Pla Gran
Muntanyes d'Alcalà
Muntanyes de Beniaia
Ombria d'Abdó
Ombria dels Conills
Ombries del Pi de l'Albarzeret
Pas de Calbo
Penya Blanca
Penya de Sendra
Penya del Moro
Penya del Pelegrí
Penya del Tossal de la Roca
Penya Llarga
Penya Roja (o del Pinyol Gros)
Penyes de la Codolla
Penyes del Condoig
Penyes Llises
Pinar de la Vela
Pinar de la Vella
Pinar del Rei
Pla de Camps
Pla de l'Argent
Pla de l'Ereta de Segura
Pla de la Bassa
Pla de la Retura
Pla de Saltes
Pla del Bataller
Pla del Pelegrí
Pla del Ros

Pla dels Pedregals
Serra Foradada
Serreta del Pouet
Solana de Blai
Solana del Blanco
Solana del Rei
Solana dels Oms
Solana Malena
Tossal de Bartolo
Tossal de Gorra
Tossal de la Cova de l'Hedra
Tossal de la Creu

Tossal de la Roca
Tossal de Manuel
Tossal del Molinet
Tossal del Morro Moll
Tossal del Rei
Tossal del Ros
Tossal del Xarpolar
Tossal dels Boters
Tossal dels Caragols
Tossal dels Quartersos
Tossal dels Tramussos
Xopita

Hidrografia natural

Barranc de Barber
Barranc de l'Arc
Barranc de l'Escurçó
Barranc de l'Home Mort
Barranc de l'Horteta
Barranc de l'Ombria
Barranc de la Carrasca
    Cremada
Barranc de la Cartona
Barranc de la Foia dels Pobres
Barranc de la Font de Bagues
Barranc de la Font del Mas
Barranc de la Ginesta
Barranc de la Gleda
Barranc de la Marma
Barranc de la Penya
Barranc de la Roca
Barranc de la Rota
Barranc de la Solana dels Oms
Barranc de les Costeres de la
    Penya
Barranc de les Parres
Barranc de les Perdius
Barranc de les Ronxes
Barranc de Paet
Barranc de Pino
Barranc de Saltes

Barranc del Baladre
Barranc del Clot de la Prunera
Barranc del Condoig
Barranc del Corralet
Barranc del Molinet
Barranc del Molló
Barranc del Palau
Barranc del Pas de Calbo
Barranc del Pelegrí
Barranc del Pi de l'Albarzeret
Barranc del Pla de la Bassa
Barranc del Racó de Segura
Barranc del Racó Nou
Barranc del Salt
Barranc del Teular
Barranc del Tio Parra
Barranc dels Caragols
Barranc dels Conills
Barranc dels Llicsons
Barranc dels Paus
Barranc dels Pedregals
Barranc dels Plans
Barranc dels Ribassos
Barranc dels Xopets
Barranc Fondo
Barranc Gran
Barranquet de Beniaia

Barranquet de Gorra
Barranquet de l'Aigua
Barranquet de la Codolla de les
Puces
Barranquet de la Creu
Barranquet de la Fontblanca
Barranquet de la Retura
Barranquet de Segura
Barranquet del Pinar
Barranquet del Terme

Basseta d'Andon
Font de Beniaia
Font de Capaimona
Font de la Penya
Font de Saltes
Font de Xopita
Font del Llop
Font del Plantat
Riu d'Alcalà

Hidrografia artificial

Bassa del Plantat
Depòsit d'Aigua (Beniaia)
Depòsit d'Aigua Antic
Depòsit d'Aigua Nou
la Sénia

Nevera de Baix
Nevera de Dalt
Pouet de Gorra
Séquia Malonda

PARTIDES I PARATGES

Partides

Bancal Gran
Bancal Llarg
Bancal Redó
Bancal Roig
Bancals de Silvestre
Bancals Grans
Benixarcos
Capaimona
Corona de la Solana
el Calvari
el Carrascal
el Carrascalet
el Catalí
el Colomer
el Condoig
el Figueral
el Fondo
el Fondo de Saltes

el Fondo del Molinet
el Freginal
el Malladar
el Mallol
el Molinet
el Parat
el Pedregal de Pego
el Pelegrí
el Pi de l'Albarzeret
el Pi Ver
el Pla de les Vinyes
el Pla Gran
el Plantat
el Pouet
el Rabosot
el Rafalet
el Ros
el Rugló

el Sabater
el Secà
el Timonar
el Torrero
el Trinquet
el Valor
els Aiguamolls
els Benialins
els Catxirulos
els Coletos
els Collados
els Corralissos
els Escauets
els Fondets
els Fondos
els Formiguers
els Freginalets
els Manteros
els Murgons
els Pedregals
els Planets
els Teulars
Escaletes de la Penya Roja (del
Tio Elies, del Tio Fuster i del
Tio Ximo)
l'Agreret
l'Albadar de Quelo
l'Alcaduf
l'Atzubieta
l'Avenc
l'Heretat
l'Horteta
l'Ombria
l'Ombria de la Casa
la Cariola
la Cervera
la Costera
la Costera de l'Agre
la Coveta
la Coveta del Panyo
la Foia
la Foia dels Pobres
la Font

la Font de Saltes
la Fontblanca
la Fonteta de Barber
la Ginesta
la Gleda
la Llometa de Moll
la Mallada Fonda
la Marma
la Mitja Heretat
la Nevera
la Paradeta del Flare
la Rambla
la Retura
la Roca
la Rota
la Savineta
la Sénia
la Solana
la Vinya de la Corona
les Altres Saltes
les Eres
les Foies
les Forques
les Fronteres
les Hortes
les Mallades de Tomaso
les Malladetes del Pi de
l'Albarzeret
les Margenades
les Morteres
les Ombries de Beniaia
les Penyes de la Codolla
les Plantades
les Ronxes
les Saleretes
les Saltes
les Solanes
Pino
Racó de Jeroni
Racó de la Barraca
Racó de Segura
Racó dels Matxos
Racó Nou

Paratges

el Pi de l'Albarzeret
el Raconet
el Timonar
els Pedregals
la Cornicabra
la Fonteta de Barber
la Llometa de Moll
Racó de la Calç
Racó de la Cova

Racó de la Creu
Racó de les Saleretes
Racó de les Savines
Racó de Pau
Racó del Condoig
Racó del Moro
Racó dels Paus
Racó dels Sords

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Alcalà de la Jovada
Beniaia
Caseta d'Eusebi
Caseta de Gonçal
Caseta de Paloi
Caseta del Feligrés
Caseta del Plantat
Caseta del Racó dels Matxos
Caseta del Vidre
Caseta dels Corralissos
Caseta dels Escavets
Corral d'Andon
Corral de l'Agreret
Corral de la Foia
Corral de la Retura
Corral de les Ombries
Corral de Saltes

Corral del Carrascal
Corral del Caüllà
Corral del Magre
Corral del Tio Vicentet
Corral dels Conills
Corral dels Formiguers
Corralet de Segura
Despoblat de l'Atzubieta
Despoblat de la Cariola
Despoblat de la Roca
Despoblat del Beniali
Despoblat del Rifalet
Despoblat del Tossal de la Roca
Despoblat del Xarpolar
el Corralet
la Vall d'Alcalà
Mas del Sabater

Vies de comunicació

Camí de Beniaia
Camí de Capaimona
Camí de l'Agreret
Camí de l'Atzubieta
Camí de la Cariola

Camí de la Codolla
Camí de la Cornicabra
Camí de la Foia de Gràcia i de
la Roca
Camí de la Foia de l'Arbre

Camí de la Lloma de Moll
Camí de la Lloma Negra
Camí de la Llometa de Barber
Camí de la Nevera
Camí de la Penya
Camí de la Penya Blanca
Camí de la Retura i de la Font
de Paet
Camí de la Rota
Camí de la Solana dels Oms
Camí de la Solana Malena
Camí de les Carenes
Camí de les Foies
Camí de les Penyes del Condoig
Camí de les Plantades
Camí de les Saleretes
Camí de Pino
Camí de Saltes
Camí del Catalí
Camí del Caülló
Camí del Condoig
Camí del Corral d'Andon
Camí del Corralet
Camí del Molinet
Camí del Pelegrí

Camí del Pi de l'Albarzeret
Camí del Pic del Ros
Camí del Pinar del Rei
Camí del Pla de la Bassa
Camí del Plantat
Camí del Rabosot i de la Roca
Camí del Racó
Camí del Racó de Jeroni
Camí del Racó de la Penya
Camí del Racó dels Matxos
Camí del Racó dels Sords
Camí del Sabater
Camí del Salt
Camí del Tossal dels Caragols
Camí dels Benialins
Camí dels Coletos
Camí dels Escavets
Camí dels Formiguers
Camí dels Planets
Camí Vell de Gallinera
Camí Vell de Margarida
Carretera de la Vall d'Ebo
Carretera de Planes
Carretera de Tollos
Pista Forestal

Altres llocs d'interés

Abric del Paleolític
Camp de Tir
Càmping La Vall
Cementeri
Depuradora
Ecoparc
el Molinet

Heliport
l'Aqüeducte
Molí Antic
Pont de Beniaia
Pont de la Roca
Runes de la Fabriqueta
d'Essències

Elements físics

Partides i paratges

Presència humana

TERME DE
LA VALL DE GALLINERA

